

پیشگفتار

استوارت هوور، حمید عبداللهیان، محمدرضا جوادی یگانه
هرگردان: روح‌الله عطایی

موضوعات جهان معاصر، گستره وسیعی از رشته‌ها و حوزه‌های تحقیقاتی را در برمی‌گیرد. در این میان موضوع فرهنگ و تأثیر آن بر تحولات جهانی و بالعکس از اهمیت فراوانی برخوردار است. در بطن این گفتمان‌های وسیع و دانشگاهی، مقوله دین از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. فصل مشترک رسانه و دین به یکی از جذاب‌ترین حوزه‌های کاری در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی تبدیل شده است که می‌تواند مسیر مناسبی برای درک واقعیات حال حاضر دنیا باشد. در فصل‌نامه دین و رسانه نیز به فصول مشترک این دو مقوله از نقطه نظر جهانی پرداخته شده است. منبع مقالات این ویژه‌نامه، همایش رسانه و دین نوامبر سال ۲۰۰۵ در دانشگاه تهران است. سردبیران مشاور این ویژه‌نامه عبارتند از:

پرفسور استوارت م. هوور، از مؤسسه ژورنالیسم و ارتباطات جمعی و هم‌چنین مدیر مرکز رسانه دین و فرهنگ در دانشگاه کلرادو؛

حمید عبداللهیان، دانشیار گروه ارتباطات دانشگاه تهران؛

محمدرضا جوادی یگانه، از گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تهران.

جرقه تألیف مقالات منتخب به شکل یک ویژه‌نامه در تهران زده شد؛ موقعی که ما بر روی شباهت‌ها، تفاوت‌ها و نقاط تکمیل‌کننده بین رسانه و دین در ایران و دیگر جاها کار می‌کردیم. در همین زمان مناسب دیدیم که ایده‌هایمان را به عنوان اساتید فن با دیگر پژوهشگران و دانشمندان دنیا در میان بگذاریم. مقالات ارائه شده به گونه‌ای ترتیب داده شدند که حوزه‌های مختلف تحلیلی را در برگیرند. هدف ما از برقراری این ویژه‌نامه ارائه حوزه‌های تحلیلی به گونه‌ای است که منجر به درک بهتر از دنیای رسانه و دین و ارزش کارهایی این چنین در قالبی جهانی شود.

در اولین مقاله با نام جنسیت و شکل‌های دینداری در نسل‌های مختلف: بومی‌گرایی در برابر جهانی شدن در رسانه‌های ایران^۱، حمید عبداللهیان به بررسی شکل‌های جدید دینداری در ایران - با ارجاع به گرایش‌های بومی - در برابر جهانی شدن در رسانه‌های داخلی و خارجی می‌پردازد. او جنبه‌های مختلف تدین در میان نسل‌ها و جنسیت‌های گوناگون ایرانی را بررسی می‌کند. بر اساس این مقاله، نسل‌های جوان‌تر شکافی را بین آموزه‌های دینی رسانه‌های رسمی و اطلاعات متناقض رسانه‌های خارجی تجربه می‌کنند. این گرایش‌ها منجر به شکاف نسل‌ها در درک شکل‌های مختلف دینداری شده است. داده‌های گردآوری شده در تهران گواهی بر این مدعا است. مقاله دوم با نام نقش رسانه در تهدیدها و فرصت‌های جهانی‌سازی دین^۲ اثر حمیدرضا آیت‌اللهی به فرایند جهانی‌سازی و تأثیرات آن بر دینداری می‌پردازد. بر اساس این مقاله با وجود فرایند فراگیر جهانی شدن و تأثیرات آن بر جنبه‌های گوناگون زندگی، افراد نیز می‌توانند بر این جهان تأثیرگذار باشند.

این مقاله با نگاهی تحلیلی، به نقش رسانه در دین و تأثیرات منفی جهانی شدن بر دینداری می‌پردازد. آیت‌اللهی سپس سراغ اسلام و نقش آن در جهانی شدن می‌رود و می‌گوید که اسلام و اعتقادات اسلامی به طور منحصر به فردی با مقوله جهانی شدن روبه‌رو شده‌اند که جای بحث بیشتری دارد.

نام مقاله بعدی تلویزیون، رسانه‌های مذهبی و رابطه متقابل میان خانواده، دولت و دین در ایران^۳ می‌باشد. در این مقاله، تقی آزاد ارمکی به تحلیل تأثیرات رسانه‌های ایرانی بر جامعه ایران در رابطه با نقش اجتماعی افراد می‌پردازد. این مقاله با تحلیل مدرنیته در ایران مدعی است که با وجود نقطه نظرات مختلف درباره تأثیرات برنامه‌های تلویزیونی، تنها نقش ممکن برنامه‌های تلویزیونی تأثیرگذاری بر تحولات فرهنگی است.

جامعه ایران در برابر بسیاری از پیام‌های فرهنگی مقاوم بوده است و این فرایند، فارغ از در نظر گرفتن منسأهای این پیام‌هاست. این بدان معناست که برنامه‌های تلویزیونی در چالش با محدودیت‌های تحمیل شده از سوی جامعه ایران هستند. بر اساس گفته این مقاله، در ایران خانواده، دین و دولت در کنار هم پیش می‌روند.

نام چهارمین مقاله دین و رسانه، رسانه دینی یا دین رسانه‌ای: مطالعات نظری^۴ اثر سیدحسین حسینی می‌باشد. این مقاله به بررسی رویکردهای جدید به مقوله رسانه و دین می‌پردازد. بر اساس این مقاله جستارهای اخیر نشان می‌دهند که علاقه بیشتری برای نزدیک کردن دین به استانداردهای رسانه‌ای وجود دارد تا اجبار رسانه به پذیرفتن معیارهای دینی؛ هم چنین تلاش‌های

1. Gender and Generations Modes of Religiosity: Locality versus Globality of Iranian Media
2. The Role of Media in the Threats and Opportunities of Globalization for Religion
3. Television, Religious Media, and the Mirror Relationship between Family, Government, and Religion in Iran
4. Religion and Media, Religious Media, or Media Religion: Theoretical Studies

فراوانی برای از بین بردن شکاف تاریخی بین دین و علم صورت گرفته است. این مقاله با بررسی سه دورنمای نظری، رویکردی خاص را در بررسی نقش رسانه در پیش می‌گیرد؛ کارکردگرا، ماهیت‌گرا و تعاملی.

در پایان این مقاله آمده است که رسانه دینی گزینه بهتری برای شرح و توضیح رویکردهای جدید در عصر رسانه می‌باشد. به عبارت دیگر رسانه دینی توانایی انطباق با تحولات دنیای معاصر نیازمند دین را دارد. این انطباق، موج جدیدی از تکثر⁵ را شامل می‌شود.

در مقاله‌ای با نام *رضایت بینندگان از برنامه‌های دینی در رسانه‌های ایران*، محمدرضا جوادی یکنانه و جلیلی عزیزی ابتدا به بررسی تغییرات سازمان صداوسیما ایران پس از انقلاب می‌پردازند. نویسندگان این مقاله معتقدند که هدف سازمان صداوسیما جدید جمهوری اسلامی ایران، حذف همگی سیاست‌های سکولار و غیر اسلامی و جابه‌جایی آن‌ها با آموزه‌ها و معیارهای اسلامی است. مقاله از دیدگاه بینندگان به بررسی میزان رضایت آن‌ها از سیاست‌های صداوسیما جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. این مقاله هم‌چنین نشان می‌دهد که ۷۵ درصد از بینندگان، معتقدند سیاست‌های صداوسیما، برآورده‌کننده انتظارات آن‌هاست. دو عامل دین و رویکرد مردمی برنامه‌های تلویزیونی، نقش مهمی در انطباق سیاست‌های صداوسیما با انتظارات بینندگان دارند.

مقاله آخر با نام *جهانی شدن رسانه‌های الکترونیک و جهان‌شمولی دین: همگرایی یا واگرایی؟*⁶ روشی جامع در برخورد با موضوع دین و رسانه را در بر می‌گیرد. این مقاله در راستای مقالات اول و دوم است. با این حال این مقاله معتقد است که رسانه الکترونیک با به پایان رساندن فرآیند جهانی شدن، به تبدیل رسانه داخلی به رسانه‌های جهانی کمک کرده است. سپس می‌گوید که با وجود اهداف جهانی، دین و رسانه الکترونیک در یک جنبه با یکدیگر متفاوتند و آن فرای بشر بودن دین است. این مقاله سعی در پاسخ به سؤال همگرایی یا واگرایی رابطه بین رسانه و دین دارد. نتیجه این که همگرایی یا واگرایی بین رسانه به مثابه فناوری و دین به عنوان یک نهاد یا ساختار، وابسته به رویکردها و تفاسیر ارائه شده از دین است.

این ویژه‌نامه شامل خلاصاتی از مقالات دیگر نیز هست؛ پنج محقق خارجی در کنفرانس تهران

5. pluralism
6. Globalization of the Electronic Media and Universality of Religion: Convergence or Divergence

شرکت داشتند و در تعامل نزدیک با پژوهشگران، دانشجویان و دیگر حضار، درباره این رویداد مهم و جدید بودند. در پرتو این فضای جهانی هر پژوهشگری مجبور به تقسیم فرصت منحصر به فرد خود با دیگر همکاران تحقیقاتی در ایران بود. بنابراین سردبیران از آن‌ها برای ارائه دیدگاه‌های خود دعوت به عمل آوردند.

لین شافیلد کلارک، استوارت هوور، پیتر هورسفیلد و جولین میشل توانستند در این همایش شرکت کنند. پرفسور رابرت وایت، با وجود نقش مهمش در همایش، نظر خاصی ارائه نداد. همه این افراد امیدوارند با کمک‌های خود در این‌جا بتوانند تجربیات غنی و جذاب خود را با دیگران تقسیم کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی